Антикріпосницька спрямованість повісті «Інститутка». 9 клас

У роки кріпосницького лихоліття почала свою літературну діяльність Марія Олександрівна Вілінська, яка ввійшла в літературу під псевдонімом Марко Вовчок. Це видатна письменниця другої половини XIX століття, яку І. Я. Франко назвав борцем за волю і людські права трудового народу. Марко Вовчок глибоко вивчила життя покріпаченого люду, його усну народну творчість. Шевченків «Кобзар», «Записки мисливця» Тургенева, «Мертві душі» Гоголя були основними джерелами творчої наснаги молодої письменниці. Вони виробили у неї переконання, що неволя — це лихо, з яким треба боротися.

Займаючись разом зі своїм чоловіком збиранням усної народної творчості, письменниця бачила, як важко живеться кріпакам і в Україні, і в Росії, тому й розпочала свою творчість антикріпосницькими оповіданнями і повістями. Популярність творів Марка Вовчка визначалась умінням письменниці гостро зобразити драматичні події з життя селян, створити напружений конфлікт, яскраво змалювати образи представників народу та їхніх гнобителів. Т. Г. Шевченко назвав письменницю «ясною зорею» в літературі, «обличителем жестоких людей несытых».

Тему тяжкого життя жінки-кріпачки розвинув у своїй творчості геніальний поет України Т. Г. Шевченко. Марко Вовчок розробила цю тему в прозі й вивела у своїх творах правдиві образи кріпаків, які мріяли про краще життя, боролися проти кріпосників.

До найкращих творів, в яких письменниця розповідає про відносини між кріпаками і кріпосниками, слід віднести повість «Інститутка», яка належить до «найкращих перлин української літератури». Цю повість (перша назва «Панночка») Марко Вовчок почала писати в Немирові в 1858 р., а закінчила в 1859 р. Спочатку твір був надрукований російською мовою в перекладі Тургенева в 1860 р. в журналі «Отечественные записки». Українською мовою повість була надрукована в журналі «Основа» 1862 р. і присвячена Т. Г. Шевченку, чий вплив позначився на творі.

У повісті «Інститутка» Марко Вовчок показує тяжке життя кріпаків та наростання народного гніву, стихійного протесту проти кріпосників. Кріпаки втратили терпіння, не бояться виявити непокору, бо, як говорить Назар, «біда біду перебуде, одна мине — десять буде».

Головними героїнями твору є дві жінки, які постійно протиставляються: Устина і панночка. Розповідь ведеться від імені кріпачки, отже, крізь призму її сприйняття

змальовано панів, кріпаків та взаємини між ними. «Люди дивуються, що я весела: надійсь, горя-біди не знала… Було, мене й б'ють (бодай не згадувати) — не здержу серця, заплачу, а роздумаюсь трохи — сміюся». Такою змальована Устина на початку твору. Це образ людини, яка зазнала багато горя. З дитинства вона залишилася сиротою, виховувалася у чужих людей. Потрапивши до панського двору, Устина відчула весь тягар кріпосницької неволі. Вона прагне до волі: «Коли б воля, заспівав би так, щоб і на селі лунало».

А ось і друга головна героїня повісті — інститутка. Вона теж сирота, але живе у розкошах, на утриманні своєї бабусі, багатої поміщиці. Панночка виховувалася в інституті, де переслідувала одну мету: «…аби я знала, чим себе між людьми показати». Це жорстока, вередлива жінка, в образі якої Марко Вовчок показала типові риси поміщика-кріпосника. Інститутка у своїй поведінці нічим не обмежена, лайлива, егоїстична, вередлива. Повернувшися в Дубці, панночка покохала полкового лікаря, одружилася з ним і одразу ж взялася за здійснення своїх планів: збільшити своє багатство, стати заможною і незалежною ні від кого поміщицею. Всю злість, людиноненависництво, притаманні її натурі, вона зриває на кріпаках, а найбільше дістається Устині.

Кріпачка Устина — багата і красива натура. Вона щира і привітна з подругами, з повагою ставиться до бабусі-кріпачки, заступається за неї, коли панночка починає її бити. Вона розумна і спостережлива, уміє розпізнавати людей і влучно та дотепно давати їм характеристику. Вона щиро покохала Прокопа, почуття дівчини глибокі, безкорисливі. Порівнюючи кріпачку з поміщицею, письменниця відзначає моральну вищість представників з народу. Панночка з презирством ставиться до кріпаків, знущається з них. «Люди прокидались і лягали плачучи, проклинаючи. Усе пригнула по-своєму молода пані».

Устина, хоч і неписьменна, має багатий життєвий досвід, добре розбирається в людях. Панночка закінчила інститут, але не придбала ніяких знань. Вона не здатна на глибокі і щирі почуття. Після одруження прибирає до своїх рук і чоловіка, не зважає на його думку.

У словах і думках Устини втілені настрої закріпаченого селянства. Слід відзначити, що кріпачка сама не стає на шлях активної боротьби проти кріпосників, але вона підтримує сміливі бунтарські вчинки Назара і Прокопа, поділяє їхнє прагнення до волі.

Мова Устини проста, лагідна. Панночки — груба і неласкава, у звертаннях до кріпаків у неї переважають грубі слова, лайка. «Я тебе на шматки розірву! Задушу тебе, гадино!» — кричить вона Устині.

В образах Назара і Прокопа Марко Вовчок правдиво зобразила здатність кріпаків до протесту, до боротьби. Гордий Прокоп не може дозволити панночці бити Устину. Чоловік притримав її руку зі словами: «Цього вже не буде! Годі». Суворо попереджує він і пана: «Не підходьте, пане, не підходьте». За непокору пани віддають Прокопа в солдати.

Назар вороже ставиться до панів і хоче втекти від них. Як людина великої сили волі, він здійснює свій намір. Його глибоко хвилює горе Устини, доля інших кріпаків.

Катря, дружина Назара, теж здатна виступити проти волі панночки, вона відверто виявляє свій гнів проти панів: «Тепер я вже не боюся вас! Хоч мене живцем з'їжте тепер!». Через настрої Катрі, Назара і Прокопа відображено наростання народного гніву, протест кріпаків.

У повісті «Інститутка» Марко Вовчок створила типові риси кріпаків — представників пригнобленого селянства — і поміщиків, їх прагнення найжорстокіше експлуатувати кріпаків. Письменниця розкрила класові суперечності, що були властиві тій епосі, довела необхідність рішучої боротьби проти кріпосницького гноблення. Вона продовжила антикріпосницькі традиції поезії Т. Г. Шевченка, виправдала і схвалила вчинки кріпаків, які протестували проти гніту і насильства.

Отже, Марко Вовчок піднесла в повісті «Інститутка» ідею боротьби проти кріпосництва, показала могутню силу народу, його прагнення до визволення, ненависть до рабства.